

RECENZJE

Roland Meynet, *La Lettera ai Galati*, (Retorica Biblica 17), Centro editoriale dehoniano, Bologna 2012, ss. 1–247.

Nad tekstem Listu do Galatów — jednego z najbardziej osobistych pism Pawłowych — pochylało się bardzo wielu teologów i egzegetów, a przesłanie tego niezbyt obszernego listu jest źródłem wiedzy o życiu Apostoła pogan (rozdz. 1–2), skarbnicą myśli teologicznej — w tym również nauki o usprawiedliwieniu (rozdz. 3–4) oraz trwałym drogowskazem wolności chrześcijańskiej dla pokoleń uczniów Chrystusa (rozdz. 5–6). Liczne studia egzegetyczne zwróciły w ostatnich dziesięcioleciach uwagę na obecność retoryki w Liście do Galatów i w innych księgach biblijnych. Szczególnie rozwinęło się podejście do tekstów natchnionych bazujące na klasycznej retoryce grecko-łacińskiej. W odniesieniu do Listu do Galatów przykładem zasługującym dzisiaj na miano „klasycznego” w tymże podejściu są dwie publikacje Hansa Dietricha Betza (*The Literary Composition and Function of Paul's Letter to the Galatians* oraz jego komentarz do Listu do Galatów), który — konstruując *dispositio* Ga w oparciu o zasady retoryki i epistolografii — sklasyfikował go jako list apologetyczny, mieszczący się w *genus iudiciale*.

Drogą metodologii wskazanej przez Betza podążyli inni uczeni, spośród których warto wymienić F. Vouga, J. D. Hestera oraz dwóch egzegetów włoskich i ich wnikliwe komentarze do Listu do Galatów. Są to A. Pitta oraz A. M. Buscemi. Na niwie bibliistyki polskiej metodę analizy literacko-retorycznej w odniesieniu do Listu do Galatów zastosował Roman Pindel (*W obronie prawdy Ewangelii. Analiza literacko-retoryczna Ga 1,11–2,21*). Niezależnie od hipotez, które wysunęli poszczególni badacze aplikujący analizę retoryczną, Papieska Komisja Biblijna, w dokumencie *Interpretacja Biblii w Kościele* uznała, że metoda ta wzbogaca krytyczne studium tekstów natchnionych, jednak stosujący ją nie powinni ograniczać się do zastosowania jedynie jej. W istocie rzeczy, wielu autorów podchodzi sceptycznie do analizy retorycznej w wydaniu klasycznym, a stawiając coraz częściej pytania o zasadność jej zastosowania, zwracają oni często uwagę na fakt, że Paweł Apostoł co prawda urodził się w Tarsie, który był wówczas ośrodkiem studiów retorycznych, ale swoją młodość spędził w Jerozolimie, zatem bardziej stosownym jest określenie go jako rabina niż retora greckiego. W związku z powyższym nie brakuje autorów, którzy twierdzą, że oprócz retoryki grecko-łacińskiej istnieje również retoryka semicka, której reguły odbiegają w sposób zasadniczy od reguły tej pierwszej, zawdzięczającej swój porządek światu zachodniemu.

Do wyżej wspomnianych autorów zaliczyć należy Rolanda Meyneta, który opracował w sposób systematyczny założenia metody stosowanej wcześniej między innymi przez A. Vanhoye i nazwał retoryką biblijną. Znana jest polskiemu czytelnikowi książka Meyneta zatytułowana *Język przypowieści biblijnych*. Przy okazji jej prezentacji w Polsce autor wygłosił też wykład, w którym wskazał na binarność jako podstawową cechę języka biblijnego. W rzeczy samej, już w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku R. Meynet rozpoczął stosowanie specyficznej metody pracy nad tekstem biblijnym, którą inni egzegeci nazywają analizą struktury literackiej. Zasady tej metody zostały opisane w publikacji *L'analyse rhétorique. Un nouvelle méthode pour comprendre la Bible*, która ukazała się w 1989 roku. Meynet daje w niej systematyczny wykład na temat różnych

jednostek kompozycji tekstu, nazywając je kolejno: segmentem, urywkiem, częścią, ustępem, sekwencją, sekcją, księgą. Dokonuje też analizy relacji, jakie mogą zachodzić między poszczególnymi elementami tekstu oraz wskazuje na charakterystyczną dla analizy retoryki biblijnej zasadę procedowania, która bierze pod wzgląd prawidła kompozycji właściwe dla tekstów semickich.

Opisana pokrótce metoda znalazła zastosowanie w książce Rolanda Meyneta *La Lettera ai Galati*, która ukazała się nakładem Centro editoriale dehoniano w Bolonii. Nie jest to typowy komentarz do księgi biblijnej, do którego sięga osoba zainteresowana poznaniem jej przesłania, chociaż jest w tym opracowaniu zawarta interpretacja Listu do Galatów. Na samym początku autor, podając swoją wizję całości struktury tego listu św. Pawła Apostoła, akcentuje podział korpusu na trzy sekcje: A (1,6–2,21), B (3,1–5,1), C (5,2–6,18) oraz wyszczególnia jedynie *adres* (1,1–5), pomija natomiast wyszczególnienie w ramach tej struktury *postscriptum* epistolarnego, które zostało włączone do trzeciej części korpusu. Każda z trzech sekcji została następnie podzielona na pięć sekwencji, które stanowią dla autora podstawowe odniesienie w pracy badawczej. Wielu autorów posługujących się metodą analizy literacko-retorycznej postrzegają za H. D. Betzem tzw. *propositio*, czyli główną tezę całego Listu do Galatów 2,15–21. Wspominany wcześniej A. Pitta umieścił ją w 1,11–12, natomiast R. Meynet, kierując się zasadami retoryki semickiej, widzi tę zasadniczą tezę w centralnej części Ga, a dokładnie w 3,26–29. Ustalenie wyżej opisanej całości struktury staje się osnową dla omówienia poszczególnych sekcji tj. *adresu* oraz każdej z trzech większych jednostek Listu do Galatów. Zasada postępowania jest zawsze ta sama. Autor rozpoczyna od analizy struktury (*Composizione*), zwracając uwagę na bogactwo słownictwa użytego przez św. Pawła i ustalając użycie różnych figur stylistycznych, następnie umieszcza daną sekcję w kontekście innych ksiąg Pisma Świętego (*Contesto biblico*), by na końcu przejść do interpretacji danej sekcji (*Interpretazione*) oraz relacji zachodzących pomiędzy poszczególnymi sekwencjami oraz podsekcjami.

W przypadku *Indirizzo* Meynet podkreśla odmienną część Listu do Galatów w relacji do innych przykładów epistolarium Pawłowego. Wyróżnikiem tym, według autora publikacji, jest włączenie do tej części listu doksologii, „w pewien sposób zastępującej błogosławieństwo, którym w innych listach rozpoczyna się korpus” (s. 19). W rzeczy samej, ów korpus w Liście do Galatów rozpoczyna się od emfaticznego napomnienia adresatów. W ustaleniu ram *Indirizzo* Meynet nie odstaje od większości autorów, którzy *terminus ad quem* preskryptu epistolarnego ze względu na znaczącą *apostrophé* postrzegają w 1,6.

Wyróżnikiem sekcji A jest dziewięciokrotne użycie terminu Ewangelia, który nie powróci w dalszej argumentacji listu, a rozwój argumentacji następuje według Meyneta w pięciu sekwencjach (1,6–10; 1,11–17; 1,18–24; 2,1–10; 2,11–21). Po rozrysowaniu struktury tej sekcji i dokładnej analizie odniesień terminologicznych i stylistycznych, autor wykazuje, że w sekwencja centralna 1,18–24 pełni funkcję bazy (*cardine*), spinając w całość sekcję A Listu do Galatów, bowiem w 1,18 zapowiada treść sekcji następnej, natomiast w 1,21 odwołuje się do zakończenia sekwencji poprzedniej. Meynet zauważa, że sekcja A jest zasadniczo opowiadaniem o misji św. Pawła bezpośrednio po jego nawróceniu, a dokładniej o służbie „prawdzie Ewangelii”, której Apostoł broni w Jerozolimie oraz w Antiochii, występując przeciwko tym wszystkim, którzy chcieli tę prawdę wypaczyć poprzez powrót do judaizmu i wymagań Prawa.

Sekcja B Listu do Galatów posiada według autora podobną strukturę do sekcji A, dzieli się bowiem na pięć sekwencji, z których na szczególną uwagę zasługuje sekwencja B3, a to ze względu na fakt, że postrzegana jest przez Meyneta jako sekwencja centralna całego listu. Wypada podkreślić, że jedynie w niej św. Paweł: nazywa adresatów listu „synami Bożymi” (3,26); mówi o chrzcie (3,27a); zestawia ze sobą dwie proveniencje ludzi: „Żyda” i „poganina” (3,28a); używa pięć razy w czterech wersetach tytułu Chrystus; zwracając się do adresatów, używa terminu *pantes* (3,26.28), który Meynet odnosi nie tylko do poganochrześcijan, lecz również do domniemyanych adwersarzy Apostoła, którymi byli judeochrześcijanie. W sekcji B Listu do Galatów św. Paweł skupia się na wyłożeniu treści Ewangelii. Stąd też wyjaśnia na różne sposoby związki pomiędzy Prawem i wiarą, kładąc akcent na działaniu zbawczym Jezusa Chrystusa.

W trzeciej części książki autor poddaje analizie sekcję C Listu do Galatów (5,2–6,18), a w jej strukturze wyróżnia pięć sekwencji, z których trzy środkowe — C2 (5,13–18), C3 (5,19–26) i C4 (6,1–10) — tworzą podsekcję zbudowaną koncentrycznie wokół podwójnego katalogu uczynków ciała i owoców Ducha (5,19–26). Z analizy przeprowadzonej w tej części publikacji wyłania się obraz binarnej struktury argumentacji, która opiera się na ciągu antytez użytych przez Apostoła Pawła, a skupia się owa argumentacja na konkretnych charakterystykach życia tych, „którzy przynależą do Chrystusa” (5,24). To oni są wezwani (imperatyw) do postępowania zgodnie z „prawem Chrystusa”, dostosowując swoje życie do tchnienia Ducha (5,25) w zbieraniu owoców Ducha, pośród których prym wiedzie miłość, a przecież w niej wypełnia się całe Prawo.

By wydobyć głębiej myśli św. Pawła, w części książki zatytułowanej *L'insieme della Lettera*, R. Meynet ukazuje wzajemne powiązania pomiędzy trzema sekcjami Listu do Galatów, które tworzą ich formalną osnowę, po czym przystępuje do syntetycznego przedstawienia głównych tematów tego pisma Pawłowego. Jako, że wcześniej była mowa o strukturze koncentrycznej, toteż kluczem do jej interpretacji jest sekwencja centralna listu (3,26–29), a trzema składowymi syntezami teologicznej są: synostwo (*figliolanza*), wiara (*fede*) i wypełnienie (*compimento*). Niewątpliwą zasługą użycia metody analizy retoryki biblijnej w egzegezie Listu do Galatów jest wskazanie na liczne relacje pomiędzy poszczególnymi sekcjami oraz sekwencjami listu, co z kolei doprowadziło autora publikacji do stwierdzenia, że to pismo Pawłowe, pomimo swojego nieraz żywiołowego charakteru, nie było spisane jako bezładna kompilacja, lecz dokładnie przemyślana kompozycja epistolarna, mająca za cel przekonanie adresatów, którzy wkroczyli na drogę wiary w Jezusa Chrystusa, do „prawdy Ewangelii” głoszonej przez Pawła (s. 226).

Zaletą samej metody jest fakt, że aplikujący ją nie narzuca wcześniej przyjętej koncepcji, czy też *dispositio* listu, lecz przez uważne i dogłębne studium kompozycji tekstu stara się dotrzeć do jego przesłania. Byłoby ono jeszcze bardziej ewidentne dla czytelnika, gdyby autor zechciał użyć tekstu greckiego, bądź dołączyć ten tekst jako *appendix*, gdyż samo tłumaczenie nie oddaje pełni poszczególnych relacji, jakie zachodzą pomiędzy kolejnymi jednostkami tekstu, a na dodatek może w niektórych miejscach budzić zastrzeżenia (oddanie w 2,19 czasownika *apéthanon* poprzez *passivum*: „sono stato messo alla morte”). Według Rolanda Meyneta analiza retoryczna jest jednym z licznych etapów egzegetycznego badania tekstu i stawia sobie za cel zrozumienie tekstu. Z punktu widzenia recenzowanej książki sam cel został poniekąd osiągnięty. Pozostaje jednak umieszczenie tego etapu egzegetycznego badania — jak postulował sam autor w opracowaniach dotyczących samej metody — w kontekście pozostałych etapów, by efekt był jeszcze bardziej czytelny.

ks. Dariusz Sztuk SDB, UKSW Warszawa